

Ella Juutistenaho

**NORMATIIVINEN VALKOISUUS
VERKKOKESKUSTELUSSA
FANTASIASARJAN REPRESENTAATIOISTA**

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Kandidaatintutkielma

Toukokuu 2023

TIIVISTELMÄ

Ella Juutistenaho: Normatiivinen valkoisuus verkkokeskustelussa fantasiasarjan representaatioista
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma
Toukokuu 2023

Tämän tutkielman tarkoituksena oli selvittää, miten verkkokeskustelussa suhtaudutaan *Mahtisormukset*-fantasiasarjan poc (people of colour) -representaatioihin. Vuonna 2022 julkaistu *Mahtisormukset* on J.R.R. Tolkienin kirjoihin pohjautuva fantasiasarja. Sarjan julkaisu herätti kansainvälisesti aktiivista keskustelua ja kritiikkiä siinä esiintyvien poc-representaatioiden vuoksi, joita ei Tolkienin kirjoittamissa teoksissa ollut. Keskustelu yltyi rasistiseksi kritiikiksi *Mahtisormukset*-sarjaa kohtaan. Tässä tutkielmassa tarkastellaan poc-representaatioita koskevaa keskustelua suomalaisessa kontekstissa. Keskustelua tarkastellaan etenkin normatiivisen valkoisuuden käsitettä hyödyntäen, sillä se kuvaa fantasiagenren syvään juurtuneita konventioita.

Tutkielmaa taustoittaa aiempi tutkimus fantasiagenrestä, jonka perusteella tutkielman taustaoletuksena on käsitys fantasiasta normatiivisesti valkoisena ja kolonialistisia ideologioita sisältävänä genrenä. Tutkielmassa hyödynnetään normatiivisen valkoisuuden, representaation, rodun ja rodullistamisen käsitteitä, joilla kuvataan fantasiagenren kytkeytyviä valtasuhteita. Normatiivisen valkoisuuden käsite ohjaa analyysia ja sen avulla tarkastellaan, miten verkkokeskustelussa joko vastustetaan tai puolustetaan poc-representaatioiden kuulumista fantasiasarjan kuvastoihin. Tutkimuskysymyksenä on: ”*Millaisia diskursseja internetkeskustelusta fantasiasarjan poc-representaatioista on löydettävissä, ja miten nämä diskurssit suhteutuvat fantasian normatiiviseen valkoisuuteen?*” Tutkielman aineistona koostuu Ylen julkaiseman kolumnin keskustelupalstan kommentteista. Aineisto rajattiin keskustelupalstan sataan ensimmäiseen kommenttiin. Tutkielman analyysimenetelmäksi valikoitui kriittinen diskurssianalyysi, joka keskittyy kielen todellisuutta rakentavaan luonteeseen sekä diskurssien ja valtasuhteiden kytkeytymiseen toisiinsa.

Analyysiprosessin tuloksena aineistosta muodostettiin neljä diskurssia: historia representaatioiden rajaajana, representaatiot identiteettipoliittisena työnä, alkuperäisteos representaatioiden rajaajana ja normatiivisen valkoisuuden kritiikki. Kolmessa ensimmäisessä diskurssissa korostettiin poc-hahmojen kuulumattomuutta *Mahtisormukset*-sarjan representaatioihin, jota perusteltiin historiaan, alkuperäisteokseen ja identiteettipoliittikkaan liittyvillä syillä. Normatiivisen valkoisuuden kritiikki -diskurssissa kuitenkin asetettiin muita diskursseja vastaan, ja representaatioiden nähtiin olevan positiivinen muutos suhteessa perinteisesti hyvin valkoiseen genreen. Tutkielman tulokset osoittavat, että normatiivinen valkoisuus on osana keskustelua fantasiagenren representaatioista suomalaisessa kontekstissa. Tutkielmassa tunnistetut puhettavat kertovat siitä, millaisia representaatioita normatiivisesti valkoisessa ympäristössä oletusarvoisesti sallitaan ja millaisia kamppailuja representaatioista ei-valkoisiksi rodullistetut ihmiset joutuvat käymään.

Avainsanat: normatiivinen valkoisuus, rotu, rodullistaminen, representaatio, fantasiagenre

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla

Sisällysluettelo

1	<i>Johdanto</i>	1
2	<i>Fantasiagenre tarkastelun kohteena</i>	3
2.1	Fantasiagenre ja kolonialismin perintö.....	3
3	<i>Rotu ja representaatioiden valta</i>	6
3.1	Rotu käsitteenä	6
3.2	Representaatiot	8
4	<i>Tutkimusasetelma</i>	11
4.1	Aineisto	11
4.2	Kriittinen diskurssianalyysi analyysimenetelmänä	13
4.3	Tutkimuseettiset kysymykset	15
5	<i>Diskursseja fantasiasarjan representaatioista</i>	16
5.1	Historia representaatioiden rajaajana	16
5.2	Representaatiot identiteettipoliittisena työnä	19
5.3	Alkuperäisteos representaatioiden rajaajana	22
5.4	Normatiivisen valkoisuuden kritiikki	24
6	<i>Johtopäätökset</i>	27
	<i>Lähteet</i>	31
	<i>Liitteet</i>	35

1 Johdanto

Fantasiakirjallisuudella on hyvin pitkät juuret historiassa, sillä sen juuret voidaan juontaa niinkin pitkälle kuin *Gilgamesh*-eepokseen (noin 1150 eaa.) (Young 2016, 15). Tarinat kuvitteellisista maailmoista ja yliluonnollisista hahmoista ovat olleet siis kautta aikojen ikään kuin osa ihmisluontoa, mutta itse tarinat eivät välttämättä ole niin irrallaan oikeasta maailmasta kuin ensimmäisellä silmäyksellä voisi olettaa. Fantasiatarinat sisältävät elementtejä todellisuudesta, sillä ne kuvaavat yliluonnollisen ohella myös todellista maailmaamme sen sisältämää rosoisuutta myöten. Kuten todellisessa maailmassa, myös fantasiamaailmoissa on eriarvoisuutta, misogyniaa ja väkivaltaa, eikä ilmastonmuutokseen ole kuvitelluille maailmoille tuntematon asia (ks. esim. DiPaolo 2018; Fabrizi 2016).

Vuonna 2022 julkaistu *Mahtisormukset* (*The Rings of Power*) -televisiosarja on herättänyt laajaa keskustelua fantasiafanien keskuudessa. *Mahtisormukset* on J.R.R. Tolkienin *Taru sormusten herrasta* ja *Hobitti* -fantasiakirjojen maailmaan, Keskimahaan, sijoittuva Amazonin suoratoistopalvelussa julkaistu sarja. Sarja poikkeaa Tolkienin alkuperäisistä teoksista, sillä sen päärooleissa – haltijoina, kääpiöinä ja ihmisinä – nähdään poc (people of colour) -hahmoja. Sarjan monimuotoisemmat ja alkuperäisteoksesta poikkeavat representaatiot ovat aiheuttaneet kuohuntaa kansainvälisesti sosiaalisessa mediassa. Kiivasta kamppailua on käyty etenkin siitä, voidaanko fantasiatarinan aiemmin hyvin valkoista ympäristöä korvata monimuotoisemmalla ympäristöllä ja millaiset representaatiot ovat hyväksytyjä ja ”oikeita” fantasiassa. Keskustelu on yltyntä rasistiseksi kritiikiksi *Mahtisormukset*-sarjaa kohtaan ja sen poc-näyttelijöihin on kohdistunut jopa uhkailua ja ahdistelua (The Guardian 2022).

Tarkastelen tässä tutkielmassa verkkokeskustelua, jota *Mahtisormukset*-sarjan representaatioista on käyty suomalaisessa kontekstissa. Fantasia on merkittävä osa populaarikulttuuria (Young 2016, 1), jonka vuoksi genren kamppailut rodun, rasismien ja normatiivisen valkoisuuden kysymysten kanssa ovat heijastumia samoista kysymyksistä, joiden kanssa kamppailemme ympäröivässä maailmassamme. Helen Young (2016, 2) kuvailee fantasiaa hyvänä populaarikulttuurin tarkastelun kehikkona. Hän näkee fantasian turvallisena tilana tarkastella vakavia ja hankalia kysymyksiä kuten rotua, sillä vaikka fantasia on kytköksissä todellisuuteen, se ei suoranaisesti ole todellinen maailma, jossa elämme. Fantasia mahdollistaa siis erilaisia ja uusia tapoja katsoa omaa maailmaamme sekä muovata asenteitamme ja oletuksiamme uudelleen. (Em. 2.) Tämän vuoksi keskustelut

fantasiamaailmojen hahmoista ovat pohjimmiltaan myös heijastumia asenteistamme ja maailmankuvistamme – ne kertovat millaiset roolit ovat mahdollisia kenellekin.

Hyödynnän tutkielmassani rodun, rodullistamisen ja normatiivisen valkoisuuden käsitteitä kuvaamaan niitä valtasuhteita, joista tarkastelemassani internetkeskustelussa fantasiasarjan representaatioista neuvotellaan. Rodun käsitteellä viitataan sosiaalisesti tuotettuun tapaan luokitella ihmisiä ja tuottaa valtasuhteita, jotka eivät palaudu muihin luokitteluihin kuten sukupuoleen tai luokkaan (Keskinen, Mkwesha & Seikkula 2021, 39). Rodullistaminen taas kiinnittää ajatukset rodusta tapoihin ja käytäntöihin, jotka ovat osa todellisuutta sekä yhteiskunnallisten instituutioiden että arjen tasolla (em. 39). Normatiivinen valkoisuus kytkeytyy rodun ja rodullistamisen käsitteeseen, sillä valkoisuus on yhtäältä näkymätöntä valkoisessa diskurssissa, mutta toisaalta se on läsnä kaikkialla. Valkoisuus on kaikkialla representaatioissa. Tämän vuoksi ja siksi, että valkoisuus asettuu normiksi, valkoisia ihmisiä ei representoida valkoisina ihmisinä rodullistettuna kategoriana vaan vain ihmisinä. (Dyer 2017, 46.) Normatiivinen valkoisuus siis asettaa valkoisuuden näkymättömiin ja nostaa valkoisuuteen kuulumattomat näkyville ja poikkeamiksi. Stuart Hall (1999, 146) näkee rodullisesti ja etnisesti valkoisuudesta erottuvien ihmisten representaatioissa olevan kyse siitä, kuinka erilaisuutta tulkitaan; ”Erilaisuus merkitsee, se ’puhuu’”.

Siirryn seuraavaksi taustoittamaan tutkielmaani kuvailemalla fantasiagenreä ja sen rodullisiin logiikoihin kytkeytynyttä luonnetta. Tämän jälkeen määrittelen kolmannessa luvussa tutkielmani kannalta olennaisia käsitteitä. Neljäs luku esittelee tutkielman aineistoa ja analyysimenetelmää, sekä nostaa esille olennaisia tutkimuseettisiä kysymyksiä. Tutkielman viides ja kuudes osio keskittyy tulosten esittelyyn sekä pohdintaan tutkielman tuloksista.

2 Fantasiagenre tarkastelun kohteena

Tässä luvussa taustoitan tutkimaani ilmiötä käsittelemällä lyhyesti fantasiagenren konventioita, ja tarkasteluni kohteena on erityisesti fantasiagenreä läpäisevä valkoisuuden näkymätön ja oletettu asema. Esittelen aiempaa tutkimusta fantasiagenren suhteesta rotuun ja kolonialismiin ja perustelen, miksi fantasian tarkastelu on olennaista yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta.

2.1 Fantasiagenre ja kolonialismin perintö

Helen Youngin (2016, 10) mukaan fantasia on muodostanut ”valkoisuuden tapoja”, joiden rikkomisen kanssa genre nykypäivänä kamppailee. Valkoisuuden tavat näkyvät kaikkialla fantasiassa: fantasiamaailmat ovat esimerkiksi pääasiassa valkoisten ihmisten asuttamia ja valkoiset ihmiset ovat tarinoissa sankarien rooleissa (Bevin 2021). Nämä valkoisuuden tavat ovat muodostuneet jo genren syntyvuosina, jotka voidaan sijoittaa 1900-luvun alkupuoliskolle, jolloin patriarkaalinen valkoinen hegemonia oli vahvasti vakiintunut osa länsimaista kulttuuria ja yhteiskuntarakennetta. Fantasiagenren syntyyn yhdistetyt kirjailijat olivatkin siis valkoisia miehiä, kuten J.R.R. Tolkien, C.S. Lewis ja H.P. Lovecraft. Heidä valkoisina miehinä etuoikeuttaneet sosiaaliset järjestelmät, ja niiden taustalla vaikuttaneet rotuun perustuvat ideologiat, muovasivat vahvasti heidän luomiaan maailmoja. Heidän teoksensa heijastelevatkin aikansa yhteiskuntaa ja samankaltaisia rotuun perustuvia ideologioita, joita hyödynnettiin myös imperialismin oikeuttamisessa. (Young 2016, 10, 15–16.) Fantasian klassikkokirjailijoiden teokset heijastelivat paitsi aikansa yhteiskuntaa, myös eurooppalaisen yhteiskunnan historiaa. Youngin (em. 29) mukaan esimerkiksi Tolkienin *Taru Sormusten Herrasta*- ja *Hobitti* -teoksissa esiintyvä kuvitteellinen maailma, Keski-Maa, on saanut inspiraatiota vahvasti keskiaikaisesta Euroopasta, mistä on viitteitä muun muassa sen maantieteessä, poliittisissa rakenteissa, kulttuureissa ja aseistuksessa.

Fantasian mallipohjana ja kaavana toimii postmoderni ja jälkikoloniaalinen maailmamme (Thomas 2019, 29). Fantasian konventiot kytkeytyvät rodullisiin logiikoihin, joissa fyysiset piirteet linkitetään ei-fyysisiin ja ne kummatkin ymmärretään biologisesti periytyvinä (Young 2016, 7, 12). Fantasian rodulliset logiikat kytkeytyvät myös orientalistisiin eurosentrisiin diskursseihin ja kolonialistisiin ideologioihin, jotka ovat olleet läsnä fantasiassa niin kauan kuin se on ollut olemassa ja ne ovat edelleen sisäänkirjoitettuna fantasian konventioihin (Young 2016, 114; Thomas 2019, 29). Orientalismi viittaa kokoelmaan kuvitelmia, puhetapoja ja

unelmia, joita länsimaissa on käytetty (ja käytetään) idästä eli orientista (Said 1977, 186). Edward Said viittaa idällä lähinnä Lähi-itään eli pääosin islaminuskoisten ihmisten asuttamiin maihin ja alueisiin (Hall 1999, 106). Nämä puhettavat ja kuvitelmat ovat nimenomaan kuvitteellisia: niillä kuvaillaan jotain tuntematonta ja vierasta, ja ne on kehitetty vahvistamaan länsimaista valtaa. Puhettavassa orientti vertautuu ja on aina alisteinen eurooppalaiselle vastineelle. (Said 1977, 185–186.) Eurosentriset orientalistiset diskurssit siis asettavat fantasiagenressä orientin ja eurooppalaisen kulttuurin vertailuun keskenään, ja tässä vertailussa orientti on aina alisteinen eurooppalaiselle. Kolonialistiset ajatukset ja ideologiat kytkeytyvät rotuajatteluun, jota eurooppalaiset kolonisoijat käyttivät ihmisryhmien ja rotujen jaotteluun ja luokitteluun arvokkaiisiin ja vähemmän arvokkaiisiin (Keskinen, Mkwesha & Seikkula 2021, 40–41). Kolonialistiset ideat fantasiassa siis kytkeytyvät eri kansojen ja rotujen hierarkkiseen jaotteluun ja toisaalta myös itse kolonialismin käyttämiseen tarinan juonen osana.

Young (2014, 737) näkee fantasiagenren vielä nykyäänkin huomattavan valkoisena, vaikka genre onkin viime vuosikymmeninä muuttunut monimuotoisemmaksi. Uudet kirjailijat ovat ottaneet jalansijaa ja muotoilleet genren rajoja uusiksi, mutta valkoisuus näkyy etenkin teoksissa, jotka saavuttavat valtavirtaista suosiota (em. 737). Esimerkiksi *Harry Potter* -fantasiasarjassa rodullistetut imperialistiset ajatusmallit ovat edelleen tarinaan sisäänkirjoitettuna (ks. esim. Anatol 2009). Tämä on kirjasarjassa näkyvillä useilla eri tavoilla, mutta selkein heijastus eurooppalaiseen kolonialistiseen historiaan on näkyvillä niissä tavoissa, joilla tarinan velhot ja noidat kohtelevat muita taikaolentoja, kuten maahisia (em. 111). Myös Tolkienin teoksissa jotkut kansat ovat ikään kuin luonnostaan ylempiä kuin toiset. Nämä hierarkiat ja tunnistettavissa oleva ajatusmalli ihmisten erilaisuuksista vetoavat ihmisiä biologisten erojen kautta kategorisoivaan ja olemuksellistavaan rotuajatteluun. (Young 2016, 23.) Rodullistettuja malleja ja rasistisia stereotyyppioita uusinnetaan vielä nykypäivänäkin. Esimerkiksi *Harry Potter* -kirjojen maailmaan sijoittuva, vuonna 2023 julkaistu, *Hogwarts Legacy* -peli on herättänyt keskustelua muun muassa sen juutalaisiin kohdistuvista stereotyyppioista (Edell 2023).

Tarkastelen tässä tutkielmassa keskustelua *Mahtisormukset*-televisiosarjasta, joka sijoittuu J.R.R Tolkienin fantasiaromaanien ja niistä tehtyjen elokuvasovitusien maailmaan. Tolkienin teoksia, kuten *Tarua sormusten herrasta* ja *Hobittia*, ja Tolkienia itseään on tutkittu ahkerasti eri tieteenaloilla ja tutkimusperinteissä, kuten kirjallisuudentutkimuksessa, kulttuurintutkimuksessa ja kriittisessä rasismintutkimuksessa (ks. esim. Wood 2015; Lavezzo

2021; Stuart 2022). Kathy Lavezzo (2021) on tarkastellut Tolkienin olemuksellistavaa lähestymistapaa keskiajan tutkimukseen ja hänen rasismiaan. Lavezzon mukaan Tolkienin teoksissa näkyvä muukalaisviha ja hänen mielenkiintonsa puute valkoisuuteen kuulumatonta kohtaan kietoutuivat myös hänen akateemiseen uraansa (em. 43). Young (2016, 23) puolestaan näkee Tolkienin teosten esittävän rodullisia eroja olemuksellistavasti. Tämä tarkoittaa erilaisten piirteiden pelkistämistä rodullistetun olemukseksi (Hall 1999, 170). Hyvänä näyttäytyvät hahmot ja kansat on siis koodattu valkoisiksi, ja taas pahat kansat on kasattu toiseuttavan, ei-eurooppalaisista ja ei-valkoisista, muodostuvan kategorian sisään (em. 23). Mahtisormukset sarjassa nähdään aiemmin Tolkienin hyviksi (valkoisiksi) koodaamien hahmojen joukossa myös poc-hahmoja, mikä rikkoo Tolkienin Keski-Maan aiempaa rodullisiin eroihin perustuvaa hyvä-paha-jaottelua, ja on herättänyt kiivasta kansainvälistä keskustelua.

3 Rotu ja representaatioiden valta

Tässä luvussa määrittelen tutkielmani kannalta olennaisia käsitteitä: rotua ja representaatiota. Ne muodostavat teoreettisen viitekehyksen tutkielmalleni ja ohjaavat analyysiani. Käsitteiden määrittely lisäksi pohjustaa kriittistä diskurssianalyysia tutkielmani teoreettis-metodologisena viitekehyksenä.

3.1 Rotu käsitteenä

Rotu on käsitteenä hankala, sillä ajatus rodusta on arkipäiväisessä keskustelussa etenkin Suomessa ollut välttelyn kohteena sen miellelyhtymistä rasismiin ja tapoihin jaotella ihmisryhmiä. Kriittisessä rodun ja valkoisuuden tutkimuksessa rodun käsite kuitenkin irrotetaan biologisista ominaisuuksista ja se ymmärretään sosiaalisesti tuotettuna, ihmisen fyysisiin piirteisiin ja kulttuurisiin tekijöihin perustuvana luokittelujärjestelmänä. (Keskinen, Mkwesha & Seikkula 2021, 39.) Vesa Puurosen (2011, 49) mukaan rotu-käsitteen käyttö vaihtelee Suomessa, sillä tutkijat saattavat lisätä käsitteeseen lainausmerkit osoittaakseen käsitteen olevan sosiaalisesti rakennettu, eikä biologiaan perustuva. Hän perustelee itse käsitteen käyttöä ilman lainausmerkkejä sillä, että rotujärjestelmä ei välttämättä perustu rodun biologiseen merkitykseen, vaan etnisten ja kulttuuristen ryhmien rodullistamiseen. Hän myös painottaa sitä, että rotu on sosiaalinen tosiasia, joka vaikuttaa ihmisten elämään, vaikka rodun käsite ja idea ovatkin sosiaalisesti tuotettuja (em. 49–50). Myös Suvi Keskinen, Minna Seikkula ja Faith Mkwesha (2021) käyttävät käsitettä ilman lainausmerkkejä, joten olen päätenyt itsekin tässä tutkielmassa käyttämään rodun käsitettä lainausmerkittä.

Rodullistaminen nostaa esiin erilaiset tavat ja käytännöt, ”–joiden avulla ajatukset rodusta ja siihen sisältyvistä hierarkkisista asetelmista rakentuvat osaksi yhteiskunnallista todellisuutta erilaisissa instituutioissa, politiikoissa ja arkisissa kohtaamisissa” (Keskinen, Mkwesha & Seikkula 2021, 39). Rodullistaminen onkin prosessi, jossa tietyissä sosiaalisissa konteksteissa merkityksellistetään rotua ja yksilön asemaa rodullisissa hierarkioissa (Seikkula & Keskinen 2021, 7). Rodullistaminen tuottaa ja pitää yllä rodullisia hierarkioita ja rotuun kytkeytyviä valtasuhteita (Keskinen, Mkwesha & Seikkula 2021, 42). Stuart Hall (1999, 55) käsitteellistää rodun diskursiiviseksi kategoriaksi. Diskurssien tavoin rotu kategoriana siis järjestää puhetapoja, representaation järjestelmiä ja sosiaalisia käytäntöjä, jotka käyttävät löyhiä, tarkemmin määrittämättömiä eroja, kuten ihonväriä, hiusten koostumusta ja ruumiin piirteitä,

symbolisina merkitsijöinä. Nämä symboliset merkitsijät toimivat indikaattoreina, joilla jokin ryhmä erotetaan sosiaalisesti toisista. (Em. 55.)

Rotu diskursiivisena kategoriana tuottaa muiden kategorioiden lisäksi myös valkoisuutta. Huomionarvoista onkin, että keskustelu rodullistamisesta voi helposti ohjautua koskemaan pelkästään ei-valkoisiksi rodullistettuja ryhmiä, vaikka näin tekemällä tuotetaan samalla myös valkoisuutta. Analyysi rodusta todellisuutta muotoilevana luokittelujärjestelmänä osoittaa myös valkoisuuden olevan olennaisesti rodullistamisprosessien tuotosta. (Keskinen, Mkwesha & Seikkula 2021, 41.) Valkoisuus rodullistettuna kategoriana on kuitenkin poikkeava muista rodullisista kategorioista, sillä se on hallitseva ja normalisoitu identiteetti. Normalisoituna identiteettinä valkoisuus tarkoittaa sitä, että kaikkea poikkeavuutta yhteiskunnassa tarkastellaan suhteessa yhteiskunnan valkoisiin normeihin. Ei-valkoisiksi rodullistettujen käytöstä ymmärretään ja arvioidaan tällöin näiden normien kautta. (Garner 2007, 6.) Valkoisuus normatiivisena identiteettinä jättää valkoisuuden rodullistettuna kategoriana piiloon ja tiedostamattomaksi. Hyödynnän tässä tutkielmassa normatiivisen valkoisuuden käsitettä, joka viittaa ”valkoisuuden järjestävään ja hierarkisoivaan voimaan suhteessa niihin, jotka määrittyvät sen ”toisiksi” tai poikkeamiksi” (Keskinen, Mkwesha & Seikkula 2021, 47). Tarkastelen normatiivisen valkoisuuden käsitteen avulla sitä, miten fantasian valkoisuuden normi järjestää representaatioita hierarkkisesti määrittäen valkoisuuteen kuulumattomat representaatiot poikkeamiksi. Kiinnitän huomiota etenkin siihen, miten normatiivisesta valkoisuudesta neuvotellaan ja miten diskursiivisessa toiminnassa ehkä määritellään näitä ”toisia” ja hierarkisoidaan representaatioita.

Young (2014) tarkastelee väittelyjä rodusta fantasiasarja *Game of Thronesin* fanisivustolla ja etenkin retorisia strategioita, joita sivuston käyttäjät hyödyntävät muodostaakseen fani-identiteetin yhteisössä, joka on normatiivisesti valkoinen. Young tarkastelee fantasiagenren syvään juurtunutta valkoisuutta ja diskursseja rodusta ja rasismista fanikeskusteluiden kontekstissa (em.). Young hyödyntää Eduardo Bonilla-Silvan teoriaa värisokeasta rasismista, joka sisältää neljä eri diskursiivista kehystä, jolla valkoiset ihmiset selittävät rotuun liittyviä asioita tavoilla, jotka oikeuttavat rotuun liittyvää epätasa-arvoa (Bonilla-Silva 2006). Young (2016) on myös tutkinut fantasiagenressä ilmeneviä rodun diskursseja muun muassa genren tuotannossa, kirjallisuudessa ja fanikulttuurissa, ja niiden vaikutuksia rotuun ja representaatioihin.

Suvi Keskinen, Faith Mkweshan ja Minna Seikkulan (2021) mukaan kulttuurinen rasismi on olennainen tarkastelun kohde, sillä se viestii rasististen kuvien ympärille rakentuvan tilan olevan varattu ensisijaisesti valkoisille ihmisille. Kulttuurissa esiintyvä rasismi ilmenee hierarkkisin erotteluina merkityksenannoissa ja representaatioissa, ja on olennainen osa rotuun liittyvien valtajärjestysten ylläpitoa ja tuottamista. Kulttuurissa esiintyvää rasismia löytyy esimerkiksi mediasta, taiteesta ja sosiaalisista käytännöistä – lauluista, mainoskuvista, vitseistä, elokuvista ja sarjoista. Myös kulttuurituotteiden sisältöihin kohdistuva hierarkkinen rotuun liittyvien representaatioiden ja merkitystenannon erittely tuottaa ja ylläpitää rodullisia valtajärjestyksiä. Onkin huomattava, että kulttuuriset erottelut ja hierarkiat eivät toimi eristyksissä ympäröivästä yhteiskunnasta, vaan ne ovat yhteydessä laajempiin sosiaalisiin prosesseihin ja yhteiskuntarakenteisiin. (Em. 43–44.) Keskustelu rotuun liittyvistä representaatioista ja merkityksenannoista kulttuurituotteissa on olennainen tarkastelunkohde, sillä se voi paljastaa, millaisille representaatioille annetaan tilaa yhteiskunnassa ja millaisille ei. Diskurssit rotuun liittyvistä representaatioista tuottavat kuvaa esimerkiksi siitä, miltä fantasiatarinoiden hahmot saavat näyttää – näin keskustelut representaatioista muotoutuvat osaksi rodullisten valtajärjestysten tuottamista.

3.2 Representaatiot

Representaatiot ovat käsitteiden (engl. *concept*) merkityksen tuottamista mielessämme kielen avulla. Ne toimivat linkkinä käsitteiden ja kielen välillä, ja niiden avulla voimme jakaa merkityksiä ja viitata ”todellisen” maailman – tai jopa kuvitteellisten maailmojen – esineisiin, ihmisiin tai tapahtumiin. Muodostamme käsityksiä hyvin abstrakteistakin asioista, ja käsityksemme kuvitteellisistakin asioista saattavat olla hyvinkin selkeitä. (Hall 1997, 17.) Representaatiojärjestelmät ovat tapoja järjestää, yhdistellä ja luokitella käsityksiämme sekä järjestää erilaisten representaatioiden välisiä yhteyksiä (em. 17); voimme esimerkiksi tuottaa käsityksiä samanlaisuudesta tai erosta ihmisten välillä. Tarkastelen representaation käsitettä konstruktionistisesta lähestymistavasta käsin, jolloin representaatio näyttää olennaisesti sosiaalisena toimintana. Toisin sanoen asiat eivät itsessään ”tarkoita”, vaan rakennamme ja jaamme merkityksiä käyttämällä representaatiojärjestelmiä sosiaalisessa toiminnassa. (Em. 25.) Representaatiot ovat merkityksellisiä, sillä ne tuottavat todellisuutta, yhteiskunnallisia arvoja ja ymmärryksiä, mielikuvia ja määritelmiä ympäröivästä maailmasta sekä edustavat laajempia kokonaisuuksia tai ryhmiä (Paasonen 2010, 40–42).

Mustien ihmisten stereotyyppistäminen fyysisten ulkoisten piirteiden tai heihin liitettyjen luonteenpiirteiden tai olemusten kautta on ollut historiassa hyvin yleistä populaareissa representaatioissa (Hall 1999, 170–172). Representaatioiden käytännöt ovat kuitenkin muuttuneet, ja representaatioista itsestään on tullut rodullistetuille ihmisille vastarinnan ja taistelun väline sekä näyttämö. Muiden tekijöiden ohella mustien näyttelijöiden vaatimukset ja pääsy laajempiin roolivalikoimiin elokuvissa on laajentanut representaatiojärjestelmää. (Em. 188–189.) Tästä huolimatta representaatiot voivat olla nykyaikanakin ongelmallisia. Ebony Elizabeth Thomasin (2019, 7) mielestä fantasiagenrellä ja nuorten kirjallisuudella on ongelma representaatioiden kanssa. Hänen mukaansa tämä representaatioiden ongelma ei koske pelkästään poc-hahmojen vähäistä määrää, vaan suurena ongelmana on poc-hahmojen stereotyyppistäminen ja muuttaminen karikatyyreiksi. Fantasiassa pimeys ei ole vain metafora vaan se on personoitunutta, ruumiillistunutta ja rodullistettua. Hän kutsuu tätä rodullistettua pimeyttä ”*pimeäksi toiseksi*” (*the Dark Other*) (Em. 20.)

Representaatioihin liittyy siis myös valtaa, jolloin se näyttäytyy valtana esittää joku tietyllä tavalla (Hall 1999, 193), ja kytkeytyy olennaisesti kysymyksiin siitä, kenellä on valtaa tuottaa representaatioita ja millaisia representaatioita tuotetaan. Richard Dyerin (2017, 53) mukaan valkoiset ihmiset luovat valtaapitävät kuvat maailmasta eivätkä sen vuoksi huomaa, että he rakentavat maailmaa omaksi kuvakseen. Valkoisuuden valta tuottaa itseään uudelleen aikomuksista ja valtaeroista huolimatta, koska valkoisuus nähdään normaalina, ei valkoisuutena. Valkoisuudesta pitääkin Dyerin mukaan tehdä outoa, eli se pitää tehdä näkyväksi ja asettaa tarkastelun kohteeksi. (Em. 53.)

Valkoisuus rodullistettuna kategoriana kytkeytyy representaatioiden valtaan olennaisesti, sillä valkoisuuden hegemonista asemaa toisinnetaan usein mediarepresentaatioiden kautta. Elokuvien ja sarjojen ohjaajat ja kirjoittajat ovat kulttuurisia kertojia, jotka muokkaavat maailmankatsomuksiamme. (Diangelo 2018, 45–46.) Koska valkoiset miehet täyttävät valtaosan paikoista elokuvatuotannossa ja elokuvarooleista esimerkiksi Hollywoodissa (Annenberg Inclusion Initiative 2020), ovat representaatiot yksipuolisia ja ylläpitävät valkoisuuden hegemonista asemaa. Young (2016, 11) korostaa valkoisuuden tapojen vaikuttavan fantasiassa siihen, ketkä voivat olla läsnä sekä siihen, mitä tarinoissa nähdään, ajatellaan ja tehdään.

Valkoisuuden tavat tai normatiivinen valkoisuus fantasiassa siis vaikuttaa representaatioihin. Thomas (2019, 28) kuvailee tarinoiden, joissa on vapautettuja ”pimeitä toisia”, olevan

harvinaisia ja harvoin yhtä suosittuja kuin tarinat, joissa tumma subjektiivisuus on loukussa. Hän esittää tämän johtuvan siitä, että ”pimeän toisen” perinteisen ja vakiintuneen aseman purkaminen fantasiassa vaatii radikaalia uudelleenajattelua kaikesta, mitä tiedämme. Thomasin mielestä juuri tämän vuoksi poc-hahmojen esiintymistä epätyypillisissä rooleissa haastetaan, torjutaan ja vieroksutaan. Rodullistettuja ”pimeitä toisia” koskevat periaatteet fantasiassa ovat niin vakiintuneita kollektiiviseen tietoisuuteemme, että kun perinteinen kaava rikotaan, yleisöt ovat epäuskoisia – lukijat, katsojat ja kriitikot näkevät hahmot epäuskottavina ja epäsamaistuttavina, hahmoista ei pidetä eikä niitä nähdä markkinoitavina. (Em. 28.) Koska poc-hahmot ovat *Mahtisormukset*-sarjassa (ainakin osittain) perinteistä kaavaa rikkovissa rooleissa, herää kysymys siitä, ovatko yleisön reaktiot samanlaisia kuin Thomas kuvailee.

4 Tutkimusasetelma

Seuraavaksi esittelen tutkielmani aineistoa ja tutkimusmenetelmää, joiden avulla pyrin vastaamaan tutkimuskysymykseeni: *millaisia diskursseja internetkeskustelusta fantasiasarjan poc-representaatioista on löydettävissä, ja miten nämä diskurssit suhteutuvat fantasian normatiiviseen valkoisuuteen?* Tämän lisäksi käsittelen tutkimuseettisiä kysymyksiä, joita tutkielmassani on otettava huomioon.

4.1 Aineisto

Tutkimusaineistoni koostuu Yle.fi verkkosivustolla 22.9.2022 julkaistun Uwa Iduozen kolumnin *Fantasiassa ovat totta vain menneeseen jämähtäneet arvot* keskustelupalstan kommentteista. Kolumnissa käsitellään fantasiamaailmaan ja etenkin faniuteen liittyvää rasismia ja seksismiä, kehyksenä etenkin Amazon Primen julkaisema *Mahtisormukset*-sarja. Kolumni asettaa aiheellaan kehyksen keskustelupalstan kommenttien teemalle, jotka käsittelevät pääasiassa kommentoijien omia kokemuksia representaatioiden muutoksista Tolkienin teoksiin pohjautuvassa fantasiamaailmassa ja neuvotteluja näistä representaatioista muiden keskustelijoiden kanssa.

Kommentteja keskustelupalstalla on kokonaisuudessaan 152 kappaletta, ja ne ovat 22.–23.9.2022 väliseltä ajalta. Tutkielmaani varten olen kerännyt näistä kommentteista sadan kappaleen otoksen. Otos muodostuu sadasta ensimmäisestä keskustelupalstalla esiintyvistä kommentista. Kommentit ovat epäkronologisessa järjestyksessä, sillä keskustelupalstan kommentteista suuri osa on vastauksia ”alkuperäisten kommentoijien” julkaisemiin kommentteihin. Alkuperäiset kommentit ovat aikajärjestyksessä keskenään ja näihin kommentteihin vastaavat kommentit järjestyvät jokaisen alkuperäisen kommentin alle aikajärjestykseen. Tutkielmani otos siis koostuu sekä ”alkuperäisistä” kommentteista että näihin kommentteihin vastaavista kommentteista siinä järjestyksessä, jossa ne esiintyivät keskustelupalstalla. Kommenttien pituudet vaihtelevat paljon, sillä lyhyin kommentti on 12 sanan pituinen, kun taas pisin on 254 sanan mittainen.

Yle on julkisen palvelun mediayhtiö, joka tarjoaa kaikille saatavilla olevaa mediapalvelua (Yle 2022). Yle tavoittaa 94 prosenttia suomalaisista joka viikko, ja on Suomen luotetuin media. Verkossa Yle.fi tavoittaa viikoittain 1,9 miljoonaa suomalaista. (Yle 2021.) Koska Yle tavoittaa

niin suuren osan suomalaisista, voidaan se laskea valtamediaksi. Suomalaiset myös arvostavat Yleä ja pitävät sen mediapalveluita itselleen henkilökohtaisesti tärkeinä (Yle 2019). Ylen valtamedia-asema sekä luotto ja arvostus Ylen mediapalveluita kohtaan tekevät Ylestä olennaisen informaatiovaikuttajan, jonka toiminta rakentaa ymmärrystämme ja on osana luomassa sosiaalista todellisuuttamme.

Ylen uutisten verkkosivusto on perinteisen yksisuuntaisen joukkoviestinnän periaatteiden sijaan vuorovaikutteisempi, sillä sivusto mahdollistaa uutisten ja kolumnien kommentoinnin. Tämän vuoksi myös Ylen tarjoaman informaation kritisointi ja informaation muodostamasta sosiaalisesta todellisuudesta neuvottelemisen on tullut helpommaksi uutispalveluiden käyttäjille. Perustelen siis Ylen verkkouutispalvelun kommenttipalstoilla käydyn keskustelun merkityksellisyyttä tutkimusmielessä sekä Ylen suuren tavoittavuuden että uutispalvelun vuorovaikutteisen luonteen pohjalta. Ylen tavoittavuudesta huolimatta on huomioitava, ettei tutkielman aineistoa voida luotettavasti yleistää kuvaamaan yleisempiä asenteita representaatioiden monimuotoistumisesta, vaan luultavasti kommentoijiksi on valikoitunut juuri fantasiagenrestä kiinnostuneita henkilöitä. Tästä huolimatta aineisto kuitenkin tarjoaa hyvän katsauksen niihin diskursseihin, joita fantasiagenren representaatioista on suomalaisessa keskustelussa löydettävissä.

Verkkovuorovaikutuksen muodot, kuten erilaiset keskustelupalstat, ovat internetympäristössä määrittelyiltään melko pitkälti samankaltaisia kuin sosiaalinen media. Keskustelupalstojen toiminta on ”verkon välityksellä tapahtuvaa, instituutioista vapaata käyttäjälähtöistä ja vuorovaikutteista kommunikaatiota, joka ainakin osittain on yksityistä keskustelua julkisempaa”. (Laaksonen, Matikainen & Tikka 2013, 15.) Verkossa tapahtuvan keskustelun luonteeseen liittyy edellisen lisäksi olennaisesti keskustelijoiden tunnistettavuus. Kommunikointi verkossa voi tapahtua nimimerkkien tai pseudonyymien takaa, tai keskustelua voidaan käydä omalla nimellä. Keskustelupalstojen toimintaperiaatteet ulottuvat myös perinteisten alustojen, kuten Suomi24-sivuston kaltaisten keskusteluympäristöjen, ulkopuolelle. Perinteisesti yksisuuntaiseen viestintään keskittyneet mediainstituutiot ovat laajentaneet toimintaansa verkossa ja adoptoineet keskustelupalstojen toimintaperiaatteita tuoden vuorovaikutteisuuden osaksi esimerkiksi uutismediaa. (Laaksonen & Matikainen 2013, 182, 184.)

4.2 Kriittinen diskurssianalyysi analyysimenetelmänä

Diskurssianalyysi tarkastelee diskurssien eli kielen ja sen käytön sekä todellisuuden – ympäröivän yhteiskunnan ja kulttuurin sekä ajan ja paikan – kietoutumisia toisiinsa. Diskurssianalyysin teoreettisena viitekehyksenä on sosiaalinen konstruktionismi, jonka keskeisenä lähtökohtana on ajatus todellisuuden rakentumisesta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. (Pietikäinen & Mäntynen 2019, 8–10.) Merkitykset rakentuvat diskursiivisen toiminnan tuloksena, joka on samanaikaisesti sekä sosiaalista että kielellistä toimintaa (em. 16–17). Todellisuuden sosiaaliseen – tai kielelliseen – rakentumiseen liittyy myös ajatus siitä, että valittu kielenkäyttö muokkaa tiedon ja uskomusten järjestelmiä sekä rakentaa sosiaalisia suhteita ja yhteisöllisiä identiteettejä. Kielellä on siis valtaa ja se on olennaisesti sosiaalisesti järjestynyttä. (Em. 12.)

Kaikenlainen kielenkäyttö rakentaa todellisuutta, mutta myös olettaa tai väittää jotain todellisuudesta. Diskurssianalyysissa keskeistä on sen tarkastelu, millaista todellisuutta erilaisilla lausumilla tuotetaan ja tehdään. Kielen eri funktioiden ja ideologisten seurausten tarkastelua voidaan luonnehtia siis diskurssianalyysin tärkeäksi apuvälineeksi. Kielen tilannekohtaisten funktioiden tarkastelu avaa ikkunan sen tulkintaan, mitä vuorovaikutustilanteessa eri kielellisillä ilmaisuilla tehdään, millaista todellisuutta rakennetaan ja millaisia tulkintamahdollisuuksia sillä avataan ja rajoitetaan. Laajemmat ideologiset seuraukset liittyvät analyysin vallan ja diskurssien yhteenkietoutumisen analysoimiseen. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 37–38.)

Diskurssianalyysi suhtautuu kieleen resurssina. Tämä näkyy siinä, että kielenkäyttäjät tekevät kielellisiä ja diskursiivisia valintoja, jotka muokkaavat esimerkiksi yhden tapahtuman tai ilmiön kuvauksia sen suhteen, miten näitä resursseja käytetään – eli esimerkiksi millaisia ilmauksia ja sanavalintoja päätetään käyttää. Kaikki valinnat rakentavat merkityksiä ja kuvia keskustellusta asiasta; toisin sanoen ne rakentavat erilaisia representaatioita. Kielenkäyttöön kytkeytyvät sekä yksilön omat valinnat ja arvot että ympäröivän kulttuurin, yhteiskunnan ja sen instituutioiden arvot ja normit sekä ajallinen konteksti. Diskurssit ovatkin rakentamassa ja muokkaamassa kuvaa keskustellusta ilmiöstä ja ympäröivästä yhteiskunnasta eli ne ovat tuottamassa todellisuutta. (Pietikäinen & Mäntynen 2019, 11–13.)

Foucault yhdistää kielenkäytön sosiaaliseen todellisuuteen sekä vallankäyttöön: foucault'laisesta näkökulmasta kielenkäyttö rakentaa sosiaalisen maailman käsitteitä,

kategorioita ja tietojärjestelmiä. Diskurssien todellisuutta ja sitä koskevaa tietoa rakentava luonne kytkee ne osaksi vallankäyttöä ja sen mekanismeja. (Pietikäinen & Mäntynen 2019, 18.) Vallan ja diskurssien kytkeytymistä toisiinsa tarkastellaan kriittisen diskurssianalyysin keinoin. Kriittisen diskurssianalyysin perustana on yleensä ajatus tietynlaisten valta- tai alistussuhteiden olemassaolosta, joita pyritään tutkimuksen keinoin tarkastelemaan keskittymällä kielellisiin keinoihin, joilla näitä alistussuhteita ylläpidetään ja oikeutetaan. (Jokinen & Juhila 2016, 241.) Kriittisen diskurssianalyysin oletukset alistussuhteiden olemassaolosta eivät kuitenkaan välttämättä ohjaa täysin tutkimuksen tekoa. Tutkijan on tässäkin lähestymistavassa siis mahdollista katsoa aineistoaan avoimesti, tiedostaen samanaikaisesti alistussuhteiden olemassaolon ja mahdollisen esiintymisen aineistossa, mutta antaen myös mahdollisten etukäteisoletusten vastaisille tuloksille tilaa nousta esille. (Em. 241–242.)

Tutkielmani taustalla on kriittisen diskurssianalyysin pohjautuva oletus rotuun perustuvien alistussuhteiden ja valta-asetelmien olemassaolosta, joita nykypäivänäkin rakennetaan ja pidetään yllä muun muassa erilaisten diskurssien keinoin. Nämä diskursseihin kietoutuneet valtasuhteet yhdistyvät tutkielmassani myös representaatioihin; sekä siihen, miten erilaisten diskurssien avulla suhtaudutaan representaatioihin, että siihen, miten diskurssien avulla representoidaan ihmisiä eri tavoin. Vaikka tutkielmani taustalla onkin oletus alistussuhteiden olemassaolosta, olen tarkastellut aineistoa avoimesti ja antanut tilaa myös diskursseille, jotka pyrkivät purkamaan normatiivisen valkoisuuden kyseenalaistamatonta asemaa fantasiagenressä.

Analyysiprosessissani olen hyödyntänyt teemoittelua aineiston jäsentämistapana. Teemoittelu on tapa jäsentää aineistoa, ja sitä voidaan käyttää esimerkiksi diskurssianalyysin tukena. Teemoittelun avulla aineistosta voidaan nostaa esiin tutkimuskysymyksen kannalta keskeisiä kokonaisuuksia sekä aineistossa usein esiintyviä tyypillisiä piirteitä. (Juhila 2023.) Aloitin analyysiprosessini keräämällä Ylen kommenttipalstan keskustelun Word-tiedostoon niin, että keskustelun alkuperäiset piirteet eli ”alkuperäiset kommentit” ja näihin vastanneet kommentit olivat erotettavissa tiedostossa. Tämän jälkeen rajasin aineistoni sataan ensimmäiseen kommenttiin ja luin aineiston kokonaisuudessaan läpi. Luin aineiston tämän jälkeen useampaan otteeseen, ja hahmottelin teemoja, jotka toistuivat useasti aineistossani. Käytin värikoodaamista teemoittelun tukena, ja teemat hahmoteltuani kävin aineiston vielä uudelleen läpi ensin ilman värimerkintöjä ja tämän jälkeen laskien eri värien esiintyvyyden määrän varmistuakseni siitä, että muodostamani teemani olivat aineistossa kauttaaltaan läsnä. Kiinnitin huomiota myös

kommentoijiin, jotta olisin varma siitä, ettei yksikään teema tai teemojen pohjalta hahmottelemani diskurssi kytkeydy vain yhteen kommentoijaan.

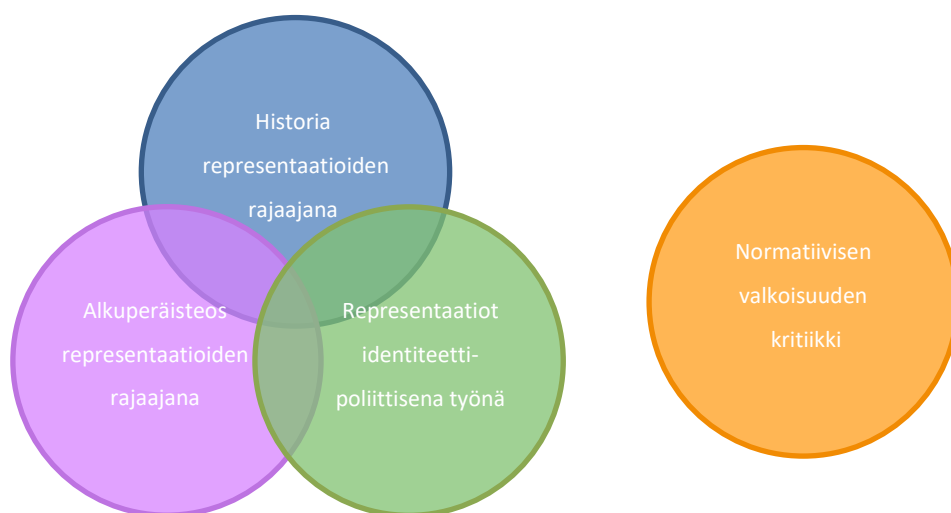
4.3 Tutkimuseettiset kysymykset

Pyrin huomioimaan tutkielmassani tutkimuseettiset periaatteet ja noudattamaan hyvän tieteellisen käytännön periaatteita (ks. Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023). Tutkielmani aineisto on julkista, Ylen verkkosivuilla käytyä keskustelua. Ylen kommenttipalstat mahdollistavat kommentoijien anonymiteetin, sillä kommentin kirjoittajat voivat luoda oman käyttäjänimensä kirjautumatta Ylen palveluihin. Koska kommentointi on mahdollista ilman kirjautumista, ei keskustelun tutkimuskäyttöön liity sivuston julkisuuteen liittyviä ongelmia. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mukaan (2019, 11) henkilötiedoilla tarkoitetaan kaikkia tietoja, jotka voidaan yhdistää luonnolliseen henkilöön ja näin tunnistaa henkilö. Tutkimusaineisto siis sisältää henkilötietoja, jos siitä on tunnistettavissa henkilö (em. 11). Kommentointi anonyyminä mahdollistaa keskustelun tutkimuskäytön ilman kommentoijien henkilöllisyyteen liittyviä tietoja, eikä kommenttien sisällöissä ole yksittäisiin henkilöihin liitettäviä tunnistettavia tietoja.

Tutkielmani aiheen vuoksi on tärkeää tuoda esille tutkimuseettisiä kysymyksiä, joihin sekä lukijan että minun tämän tutkielman tekijänä on syytä kiinnittää huomiota. Ensimmäkin asemani valkoisena, etuoikeutettuna ihmisenä on tärkeää huomioida puhuttaessa rotuun ja representaatioihin liittyvistä kysymyksistä. Pyrin nostamaan tutkielmassani valkoisuuden esiin valta-asemana, ja kiinnittämään huomiota niihin tapoihin, joilla valkoisuutta normalisoidaan fantasiagenressä näin asettuen tätä valkoisuuden normia vastaan. Toiseksi pyrin kiinnittämään huomiota siihen, että en tutkielmassani tule sanavalinnoillani tai analyysillani vahingossa uusintaneeksi tai tuottaneeksi rodullistavia käsityksiä tai rodullisia valtajärjestyksiä.

5 Diskursseja fantasiasarjan representaatioista

Tutkielmani analyysin tuloksena muodostin neljä eri puhetapaa fantasiagenren representaatioista: historia representaatioiden rajaajana, representaatiot identiteettipoliittisena työnä, alkuperäisteos representaatioiden rajaajana ja normatiivisen valkoisuuden kritiikki. Voimakkaimmin aineistossa esiintyivät normatiivisesta valkoisuudesta poikkeavien representaatioiden vastustamiseen liittyvät puhetavat, jotka esiintyivät limittäin samojenkin kommenttien sisällä. Nämä valkoisuudesta poikkeavia representaatioita vastustavat diskurssit olivat aineistossa vallitsevia diskursseja. Erillisinä näistä representaatioita kritisoivista puhetavoista esiintyi ja niitä vastaan asettui diskurssi, jossa kritisoitiin fantasian normatiivista valkoisuutta ja muita aineistossa esiintyneitä puhetapoja.

Kuvio 1. Aineistosta muodostetut diskurssit

5.1 Historia representaatioiden rajaajana

Historia representaatioiden rajaajana -diskurssissa puhe fantasiatarinoiden representaatioista rakentuu vahvasti ajatuksille ja kuvitelmaille keskiaikaisesta Euroopasta, ja etenkin sen valkoisuudesta. Diskurssissa kritisoidaan rotuun liittyviä representaatioita sen pohjalta, että poc-ihmisten ei lasketa diskurssissa kuuluvan kuvastoihin keskiaikaisesta Euroopasta.

Fantasiagenre yhdistetään siis eurooppalaiseen historiaan, ja puheeseen siitä, ketkä historiaan kuuluvat ja ketkä eivät:

” - - hän [Tolkien] oli traditiolasti ja pitäytyi muuttamasta merkittävästi sitä maailmankuvaa, jonka hänen tarinansa taustalla olevat eurooppalaiset tarustot ovat luoneet. Se oli voittopuolisesti valkoinen ja patriarkaalinen. Vaikka minua eivät mustat haltiat häiritse, niin siitä huolimatta en ole jaksanut vaivautua sarjan pariin. Aihepiiri ei jaksa kiinnostaa riittävästi, vaikka Sormusten herrasta (kirjasta) pidänkin kuin hullu puurosta.”

Zogg

Diskurssissa valkoisuus asettuu fantasiagenreen kuuluvaksi normiksi, jolle eurooppalainen historia tai tarusto luo perustan. Valkoisuuden esittäminen fantasiasarjassa näyttäytyy diskurssin mukaan vain toistona tai kuvauksena historiasta, eikä valkoisuus asetu kyseenalaiseksi tai kyseenalaistettavaksi, toisin kuin valkoisuuteen sopimaton. Kommentissa lauseiden funktioiden välillä on ristiriitaa yhden funktion esittäessä kaikkien poc-ihmisten kuulumattomuuden keskiaikaiseen Eurooppaan tai sitä kuvastavaan fantasiamaailmaan, kun taas toinen funktio ilmaisee esimerkiksi mustien haltijoiden olevan kommentoijan mielestä sallittuja fantasiamaailmassa. Kuitenkin hyväksyvää funktiota voidaan tarkastella myös toisella tavalla kiinnittämällä huomiota ilmaisuun ”eivät mustat haltiat **häiritse**”: ei-valkoisiksi rodullistetut hahmot asetetaan näkyville ja heidän perustavanlaatuinen kuulumattomuutensa maailmaan tulee lausumassa ilmi. Mustat haltijat ovat normatiiviseen valkoisuuteen kuulumattomia ja määrittyvät siis ”toisiksi” tai poikkeuksiksi. Poikkeuksena näyttäytyminen hierarkisoi representaatioita ja asettaa rodun näkyväksi kategoriaksi. Valkoisuuteen kuulumattoman hyväksyminen ilmenee ikään kuin myönnytyksenä, ei oletusarvoisesti maailmaan kuuluvana.

Diskurssissa historiallisen Euroopan valkoisuus muodostetaan tosiasiksi. Fantasiaa peilataan näkemyksiin todellisen maailman historiasta, jolloin fantasiamaailman väestönrakenne nähdään kuvauksena oikean maailman historiasta:

”@toffeerotta Suosittelem perehtymään aiheeseen pikaista googlausta syvemmin. Euroopan ja pohjoisen Afrikan alueiden kaupankäynti ja kulttuurivaihto omaa pitkät historialliset juuret, mutta ne koskivat vain hyvin pientä osaa Euroopan alueista ja sisälsivät vain piskuisen määrän ihmisiä. Suurimman osan Euroopan historia on ”vitivalkoinen”, eikä tätä mikään määrä historian vääristely-yrityksiä muuta. Ja miksi pitäisi? Itse ainakin kannustan ihmisiä arvostamaan juuriaan, kulttuurista ja maanosasta riippumatta.”

Lepinkaenen

Fantasiasarjan rotuun liittyvien representaatioiden monimuotoistaminen näyttäytyy diskurssissa ”historian vääristelynä”, koska Euroopan historia esiintyy diskurssissa ”vitivalkoisena”. Huomioitavaa on, miten valkoisuus asettuu kahdessa edellä olevassa lainauksessa myös tarkastelun kohteeksi. Valkoisuus on näkyvä, sanoitettu ja rodullistettu kategoria monissa kommentteissa, mutta samaan aikaan se on tässä diskurssissa luonnollistettu ja vakiinnutettu fantasiamaailmaan kuuluva olemisen muoto. Valkoisuus nimetään rodullisena kategoriana, sitä tarkastellaan ja se merkityksellistetään – merkityksellistämisen tapahtuen suhteessa ”muihin”, jotka eivät kuulu joukkoon. Valkoisuuden rodullistamisen funktio tässä diskurssissa onkin juuri sulkea kaikki valkoisuuteen kuulumaton ulos. *Mahtisormukset*-fantasiasarja näyttäätyy diskurssissa historiaan perustuvana sarjana, joten normatiivisesta valkoisuudesta poikkeavat järjestetään diskurssissa nimenomaan poikkeuksina, fantasiamaailman kuvastoihin ja toimintaympäristöön kuulumattomina. Sama teema toistuu myös muissa kommentteissa:

”@Sokraatikko Historiaa ei voi muuttaa, se on kertaalleen tapahtunutta. Tulkintojenkin kanssa myös historiallisessa draamassa on hyvä pitää edes jotakin perusfaktoja kunnossa alkaen ajankohdan demografiasta, vaikka orjallisesti ei jokaista pikku detaljia tarvitse huomioida.”

Murmeli47

Kommentoija sekoittaa fantasiatarinan historialliseen draamaan, eli rinnastaa kuvitteellisen tarinan ja maailman tarinaan, jossa on piirteitä oikeasta historiasta. Historiallisten draamojen perusfaktojen eli ”ajankohdan demografian” peräänkuuluttaminen jatkaa samaa teemaa eurooppalaisen historian rinnastamisesta fantasiamaailman kanssa. Helen Young (2021) väittää

historiallisen autenttisuuden olevan muun muassa populaarikulttuurissa käytetty diskurssi, joka erilaisten tuotanto- ja kulutusprosessien kautta johtaa representaatioihin, joita pidetään historiallisina, sillä niillä on joitakin piirteitä historiasta – ne ovat sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakennettuja, mutta ne ymmärretään laajasti objektiivisesti todeksi. Historiallisen autenttisuuden diskurssi hallitsee sitä, mitä voidaan ja mitä ei voida representoida ilman, että huomio kiinnittyy populaarikulttuurituotteen sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakennettuun luonteeseen ja totuusväitteisiin sekä menneisyydestä että tekstistä. (Em. 29–30.) Keskustelupalstan kommentteissa toistui monesti puhe historiallisesta epäautenttisuudesta, joka viittaa laajemman historiallisen autenttisuuden diskurssin läsnäoloon keskustelussa:

”Fantasiassa ovat totta vain menneeseen jämähtäneet arvot”? Jos fantasiatarina sijoittuu satojen, jopa tuhansien vuosien taakse, siinä noudatettavat arvot ovat tuon ajan arvoja ja asenteita. Historiallisen, vaikkakin fantasian, uskottavuus menee, mikäli hahmot eivät kuulu kuvaamansa alueen väestöön ja/tai esittävät mielipiteitä, jotka kuuluvat vasta 2000 -luvulle.”

Globetrotter52

Komentissa hyödynnetään historiallisen autenttisuuden diskurssia, joka herää representaatioista, joiden ei ajatella kuuluvan todelliseen historiaan. Diskurssi peilaa satojen vuosien takaisen historian arvoja ja asenteita fantasiaan, ja kritisoi rotuun liittyviä representaatioita sen kautta, etteivät ne ole uskottavia historiallisessa kontekstissa. Historiallisen autenttisuuden diskurssin läsnäolo aineistolainauksessa tulee esiin siinä ”tiedossa” tai oletuksessa, millaisia satojen tai tuhansien vuosien takaiset arvot ja asenteet ovat sekä siinä, mitkä hahmot lasketaan kuuluvan kuvatus alueen väestöön.

5.2 Representaatiot identiteettipoliittisena työnä

Fantasian monimuotoisempien representaatioiden liittäminen poliittiseen korrektiuteen ja identiteettipoliittikkaan oli historia representaatioiden rajaajana -diskurssin ohella toinen vallitseva puhetapa, jolla *Mahtisormukset*-sarjan representaatioita ymmärrettiin. Diskurssissa valkoisuus muodostuu jälleen oletusarvoiseksi kategoriaksi fantasiagenressä, ja siitä poikkeavat representaatiot nähdään identiteettipoliittisina kamppailuina. Käsite identiteettipoliittikka viittaa huomion kiinnittämiseen niihin esteisiin, joita tietyt ryhmät

kohtaavat kamppailussaan tasa-arvoa kohti. Identiteettipoliittisia kamppailuja joutuvat käymään ryhmät, jotka eivät kuulu valtaapitävien eli valkoisten, miesten, keski- ja yläluokkaisten tai vammattomien joukkoon (DiAngelo 2018, 14–15.) Tässä diskurssissa identiteettipoliitikasta kuitenkin tuotetaan kuvaa negatiivisena ilmiönä. Diskurssi ohittaa valkoisuuden rodullistettuna kategoriana, ja huomio kohdistuu sen sijaan kaikkiin ei-valkoisiksi rodullistettuihin representaatioihin. Diskurssissa saatetaan häivyttää väheksyvää asennetta representaatioita kohtaan, mutta puhetaan representaatioista monimuotoisuutta tavoittelevina ideologioina asettuvat sen kanssa ristiriitaan:

”@Marcellon itseäni ei ole koskaan sinänsä haitannut mitä rotua tai sukupuolta näyttelijät ovat, mutta nykyään näitä Hollywood tuotantoja ei vain enää pääsääntöisesti katsomaan koska tämä monimuotoisuus ideologia alkaa vaikuttamaan jo itse tarinoihin niin paljon että joka filmi alkaa olla samanlainen samalla tarinalla vaikka kerrottaisiin mistä”

ab_sdd

Kuten edeltävässä diskurssissa, sukupuolen ja rodun monimuotoisuus elokuvissa ja sarjoissa ei ”haittaa” kommentoijaa, mutta samalla representaatioiden kuulumattomuus korostuu ja ne näyttävät myönnytyksinä poc-ihmisille. Valkoisuuden oletusarvoinen ja normatiivinen asema esittää ei-valkoiseksi rodullistetun hahmon poikkeukseksi, joka on identiteettipoliittisen työn tulosta. Representaatioiden käsitteellistäminen monimuotoisuusideologiaksi ja niiden liittäminen itseään toistaviin tarinoihin tekee representaatiot ymmärretyiksi tarinaa huonontavina elementteinä. Poc-hahmojen astuminen rodullisten stereotyyppien ulkopuolelle ja näyttäytyminen hyvinä ja vahvoina hahmoina johtaa seurauksiin (Thomas 2019, 61), kuten tarinan käsittämiseen aina samanlaiseksi ”vaikka kerrottaisiin mistä”. Erilaisten representaatioiden lisääminen elokuvaan ja sarjoihin nähdään kommentissa monimuotoisuusideologiana, mutta samalla kommentoija jättää huomiotta sen tosiasian, että Hollywood-tuotannot ovat tähänkin mennessä olleet hyvin valkoisia eli toistensa kanssa ”samanlaisia”. Kommentissa tuotetaan toisin sanoen kuvaa siitä, että monimuotoisemmat representaatiot tekevät tarinoista samanlaisia, vaikka vertailukohtana käytetään aiemmin yksipuolisempia representaatioita. Tällainen puhe piilottaa valkoisuuden rodullisena kategoriana, ja pelkistää sen vain normaaliksi tilaksi, johon erilaisia representaatioita verrataan. ”Normaalista” poikkeavia representaatioita myös rodullistetaan, sillä niitä merkityksellistetään ja asetetaan hierarkiaan suhteessa tähän normaaliin.

Representaatioiden monimuotoistaminen fantasiassa yhdistetään diskurssissa vahvasti myös pyrkimykseen ajatusmaailmojen yhdenmukaistamisesta. *Mahtisorumukset*-sarja nähdään huonona viihteenä, jonka tarkoituksena on levittää monimuotoisuusideologiaa:

” – kyseessä on puhtaasti identiteettipoliittinen tempaus, jolla ei edes yritetä tehdä entistä parempaa taidetta/viihdettä, vaan katsojien oletetaan päästävän sarjan tekijät helpommalla vain, koska feministisessä zeitgeistissa mitään "inklusiivista" ei saa kritisoida ilman rasismi/misogynia/fobia leimaa. Diversiteetin lisäämiseksi tehdyt muutokset eivät tapahdu tyhjiössä, vaan ovat osa laajempaa länsimaista liikehdintää, jonka yrimessä on autoritaarinen taipumus pyrkiä sulkemaan kritisoijien suut ja häpäisyn tai porttikieltojen yms. uhalla pakottaa ihmiset pureskelematta nielemään muutokset. – – ”

Lepinkaenen

Puheessa fantasian representaatioista korostuu kritiikki valkoisuudesta poikkeavia hahmoja kohtaan. Puheessa tuotetaan kuvaa siitä, että monimuotoisten representaatioiden vastustamisen kritiikki ja ylipäänsä ”diversiteetin lisääminen” rajoittaa mielipiteen ja sananvapautta. Puhe tuottaa kuvaa representaatioiden kritisoijista hiljennettynä ja alistettuna ryhmänä, samalla kuitenkin tuottaen uudelleen valkoista etuoikeutta asettumalla fantasian monimuotoistuvia representaatioita vastaan. Identiteettipoliittikka nähdään tässä puhettavassa ikään kuin sen kritisoijia alistavana liikehdintänä, joka kääntää identiteettipoliittikan merkitykset pääläelleen ja piilottaa sen valta-aseman, joka kritisoijilla mahdollisesti identiteettipoliittisesta näkökulmasta on.

Valkoista etuoikeutta tuotetaan kommentissa puolustautuvalla puhettavalla, jossa puhuja esittää itsensä uhrina ja syytettynä. Diangelon (2018, 113–114) mukaan tämä puhetyyli on valkoisille ihmisille tapa suojata omaa etuoikeutettua asemaansa, kun heitä haastetaan rotuun liittyvistä kysymyksistä. Tässä kontekstissa haastaminen on tapahtunut sekä kommenttien kontekstina toimivassa kolumnissa, jossa käsitellään rotuun ja rasismiin liittyviä kysymyksiä, että muissa fantasian valkoisuutta kritisoivissa kommentteissa. Kommentoija tuottaa kuvaa itsestään uhrina sanomalla, että *”mitään 'inklusiivista' ei saa kritisoida”* ja representaatiot ovat osa kulttuurista liikehdintää, jossa pyritään hiljentämään kritisoijat ja hyväksymään ne erilaisten sanktioiden uhalla. Vaikka kommentoija tuottaakin kuvaa itsestään haavoittuvana ja uhrina, tuottaa puhe

samalla uudelleen valkoista etuoikeutta, sillä se siirtää valkoiset kokemukset ja narratiivit keskiöön.

5.3 Alkuperäisteos representaatioiden rajaajana

Alkuperäisteos, eli J.R.R. Tolkienin *Taru sormusten herrasta*, oli monelle kommentoijalle tausta, jota vasten *Mahtisormukset*-sarjan representaatioita peilattiin. Aiemmin Tolkienin valkoisiksi koodaamat hahmot, jotka oli sarjassa muutettu poc-hahmoiksi, näyttäytyivätkin diskurssissa vääränlaisina. Alkuperäisteos myös näyttäytyi diskurssissa ikään kuin tarkkana pohjapiirroksena sallituille representaatioille, eikä näistä piirroksista saanut poiketa:

”— fantasiassa voi olla kaikenvärisiä ihmisiä, jos kirjailija heidät niin kirjoittaa. Jos kirjailija kirjoittaa heidät valkoisiksi, niin sitten he eivät voi muun värisiä olla. Valitse toinen kirja, jos hahmot ovat mielestäsi väärän värisiä, kirjat eivät lopu kesken. Tolkien ei kirjoittanut kirjoihinsa kaikenvärisiä ihmisiä, joten jos ihonvärien moninaisuus on elokuvassa tarpeen, ei tule valita elokuvan pohjaksi Tolkienin kirjaa, vaan jokin sellainen kirja, jossa ihonvärit ovat mukana alusta asti.”

765091

Erilaiset representaatiot näyttäytyvät diskurssissa mahdollisiksi vain sellaisessa tilanteessa, jossa ne sisältyvät jo alkuperäisteokseen. Tolkienin teoksiin pohjautuva televisiosarja on siis diskurssissa rajattu vain valkoisille hahmoille, eikä Tolkienin luomaa maailmaa siis nähdä sallittuna poc-hahmoille. Ebony Elizabeth Thomas (2019, 22–23) huomauttaa, että perustila fantasiassa on mahdollistaa niille, jotka ovat tottuneet näkemään itsensä sankarillisina ja haluttuina, valtaa ja etuoikeutta nimetä, määritellä ja rajata kokonaisia maailmoja ja kaikkea mitä niiden sisällä on. Näin valkoisuus esiintyykin monesti normatiivisena kategoriana, joka mahdollistaa vain siihen kuuluville mahdollisuuden kuvitella itsensä näissä sankareiden rooleissa. Fantasian katsojat tai lukijat, jotka ovat tarinoissa toiseutettuja tai pahoiksi koodattuja taas jäävät marginaaliin, eivätkä saa mahdollisuuksia sankarin rooliin samaistumiseen. (Em. 23.) Poc-hahmojen rajaaminen Tolkienin teoksiin perustuvien tarinoiden ulkopuolelle määrittää siis sitä, kenet voidaan tarinoissa nähdä sankarien rooleissa ja ketkä voivat kuvitella itsensä tällaisiin rooleihin. Valkoisuuden normia noudattavat representaatiot voivat mahdollisesti rajata myös katsojakuntaa, sillä mahdollisuudet samaistua ei-toiseutettuihin tai

stereotyyppistettyihin hahmoihin ovat pienemmät. Tästä huolimatta esimerkiksi ihonväri näyttäytyi diskurssissa olennaisena merkinä siitä, millaisia Tolkienin tarinoiden hahmojen kuuluisi olla:

” – – Tolkienin maailmasta kyllä löytyy värillisiä, mutta nämä ovat jostain syystä tässä Rings of Powerissa muutettu valkoihoisiksi. Muutosten kritisointi ei siis ole merkki "naisvihamielisyydestä" tai "rasismista", vaan yksinkertaisesti halusta arvostaa Tolkienin luomaa maailmankuvausta. – –”

Opopotti

Olemuksellistavat rodullisten erojen logiikat Tolkienin teoksissa esittivät rodullistetut ihmiset vihollisen rooleissa ja toiseutettuina (Young 2016, 23). Muutosten kritisointi alkuperäisteoksen pohjalta siis näyttäytyy rassistisena, sillä se rajaa poc-hahmot rodullistettuihin ja stereotyyppisiin kategorioihin ja rooleihin, joissa heidät on esitetty kautta aikojen (ks. Hall 1999, 175–189). Tolkienin maailmankuvauksen kunnioittaminen kritiikittä jatkaa kolonialismin perinnöksi jääneitä rodullistavan ajattelun malleja ja rajaa poc-ihmisten representaatioita valkoisuudelle alisteiseksi. Kommenteissa puhutaan myös ”valkoisista teoksista”, joissa kuvattuja valkoihaisia hahmoja ei saisi muuttaa:

” – – On väheksyntää ajatella, että täysin valkoisten teosten pohjalta kirjoitettuihin elokuviin pitäisi lisätä ei-valkoihaisia tai että se tekisi elokuvasta jotenkin moninaisemman. Lopetetaan sen täysin valkoisen teoksen käyttö kokonaan ja tehdään elokuva sellaisen teoksen pohjalta, jossa moninaisuus on olemassa jo alusta asti – –”

765091

Valkoisista teoksista puhuminen noudattaa eräänlaista rodullisten erojen logiikkaa sulkemalla sen kuvastoista ulos kaikki valkoisuuteen kuulumaton. Representaatioiden monimuotoistamista ei nähdä sopivana valkoisen teoksen pohjalta tehtyihin tarinoihin, vaan monimuotoisuus sallitaan vain fantasiamaailmoihin, joita ei alun perinkään ole tehty valkoisiksi. Valkoista etuoikeutta uudelleentuotetaan marginalisoimalla ihmisiä ja kulttuureita sen oletuksen perusteella, että heidän epäedullinen asemansa ei ole etuoikeutetun ongelma (Young 2016, 115). Poc-representaatioiden sulkeminen fantasian ulkopuolelle ja moninaisuuden lisäämisen väheksyminen puheessa siis tuottaa tätä valkoista etuoikeutta diskursiivisesti uudelleen.

5.4 Normatiivisen valkoisuuden kritiikki

Fantasian moninaisempiin representaatioihin asennoiduttiin keskustelussa kuitenkin myös myönteisesti, ja samalla asetuttiin vastustamaan muita keskustelussa esiintyviä diskursseja. Fantasian valkoisuutta kritisoi diskurssi esiintyi pienempänä puhetapana aineistossa verrattuna edeltäviin diskursseihin. Diskurssissa tunnustetaan valkoisuus rodullistettuna kategoriana ja asetetaan vastakkain representaatioita vastustavien diskurssien kanssa. Diskurssissa myös kritisoidaan fantasiagenren normatiivisesti valkoista fanikuntaa, joka nähdään moninaisuuden vastustajana:

” – – Moninaisuus fantasiassa ei ole ongelma muille kuin valkoisille nörteille, joiden lumihitale-ego särkyy kun odotukset pettyvät. Maksava yleisö ei tosiaan koostu pelkästään valkoisista miehistä. Itse asiassa fantasian pitäisi olla paljon moninaisempi, jotta tällaiset yksittäiset elementit kuten musta kääpiö eivät saisi suhteetonta kohua.”

Moodswing

Tässä lainauksessa rajataan fantasian representaatioita vastustavat tiettyyn kategoriaan, valkoisiin miehiin. Valkoisuus tuotetaan diskurssissa näkyväksi ja rodullistetuksi kategoriaksi luokittelemalla representaatioiden vastustajat valkoisiksi faneiksi tai valkoisiksi miehiksi. Puheessa valkoisuuden asema normatiivisena kategoriana asetetaan siis tarkastelun ja kritiikin kohteeksi. Nousut kohu Mahtisormukset-sarjan representaatioista näyttäytyy diskurssissa suhteettomana, ja fantasian moninaisuuden lisäämistä peräänkuulutetaan. Normatiivisen valkoisuuden purkaminen nähdään diskurssissa hyvänä asiana, ja sitä perustellaan asennemuutoksilla, joita moninaisemmat representaatiot voivat mahdollistaa. Asennemuutokset vähentäisivät kommentoijan mukaan kohuja, joita esimerkiksi musta kääpiö on herättänyt fantasiafaniiden keskuudessa. Thomas (2019, 24) korostaa tarvetta niiden fantasian vakiintuneiden tapojen purkamiseen ja muuttamiseen, jotka näyttäytyvät kulttuurissamme universaaleina. Normatiivinen valkoisuus on osa näitä vakiintuneita tapoja ja niiden purkamisen ja muuttamisen toivottaminen tervetulleeksi on esillä diskurssissa. Myös fantasiafaniuden normatiivinen valkoisuus ja miehisuus asettuu diskurssissa kyseenalaiseksi, ja diskurssi korostaa faniuden moninaisuutta sekä sukupuolen että ”rodun” osalta. Valkoiset, keski-ikäiset, heteroseksuaaliset ja vammattomat ihmiset voivat voimaantua lukiessaan fantasiatarinoita, mutta usein poc-lukijoille tarjoutuvat kuvat itsestään ovat tarinassa roiston,

vihollisen ja hirviön kuvia (em. 23). Laajemmat roolit muun muassa poc- ja sateenkaareville ihmisille tarjoavat samaistumis pintaa useammille faneille. Kommenteissa korostetaan samaistumisen ja moninaisuuden tarvetta sekä tuomitaan valkoisuuden normi. Seuraava kommentoija kirjoittaa samaistumisen positiivisista puolista ja kyseenalaistaa vastustusta, jota poc-hahmojen tuominen Tolkienin kuvitteelliseen maailmaan on herättänyt:

”@Piällysmiesten piällysmies Jos todella joku kuvittelee, että keksityn hahmon etnisyyden muutos muuttaa maailmaa piiruukaan huonommaksi, on aika herätä. Kerro yksi haitta puoli, jos fiktiivisessä tarinassa muutetaan toinen keksitty juttu toiseen? – Koska harvalla meistä on fantasia maailman taika voimia, on samannäköisen näyttelijän palkkaus hyvä tapa [laajentaa/palvella] katsojakuntaa. Samanlaiseen on helppo samaistua”

Zoomeri

Lainauksessa nimimerkki *Zoomeri* kritisoi edellisen kommentoijan viestiä, jossa nimimerkki *Piällysmiesten piällysmies* kirjoittaa: ”Jos todella joku kuvittelee, että maailma muuttuu piiruukaan paremmaksi lisäämällä ei-valkoihoisia hahmoja elokuvaan ja muihin, niin on aika herätä.” Lainauksessa siis asetetaan suoraan *Piällysmiesten piällysmiehen* kommentin kanssa vastakkain, ja kritisoidaan tämän rasistisia ajatuksia. Representaatioiden moninaistuminen näyttäytyy *Zoomerin* mielestä positiivisena asiana, ja kommentissa myös kirjoitetaan viihteen tarjoavan hyvän mahdollisuuden samaistumiseen representaatioiden kautta muillekin kuin valkoisille ihmisille. Samaan tapaan myös seuraavassa kommentissa representaatiot nähdään mahdollisuutena samaistumiseen ja rikastuttavana osana fiktiota. Myös ihonvärin merkitystä *Mahtisormukset*-sarjaan kohdistuvassa kritiikissä kyseenalaistetaan, ja kritiikki näyttäytyykin kommentissa rasistisena ja vääränä:

” – Jos fantasiaelokuvaa katsoessa huomaa suurimman epäkohdan olevan hahmojen ihonväri kannattaa ehkä miettiä löytyisikö vika sittenkin itsestä. Monipuolisuus ei köyhdytä fiktiota eikä tosielämää vaan rikastaa sitä ja antaa kaikille mahdollisuuden samaistua.”

toffeerotta

Rodullistavia ajatuksia esimerkiksi ihonvärin liittämistä tiettyihin merkityksiin ja oletuksiin asetetaan diskurssissa kritiikin kohteeksi. Kulttuuriset kuvastomme ovat rotujattelun perintönä

pitkään stereotyyppistäneet ja olemuksellistaneet poc-ihmisiä (Hall 1999, 175–189), mikä on tarkoittanut muun muassa sitä, että fantasiagenressä poc-representaatiot ovat olleet joko poissaolevia tai ongelmallisia (Thomas 2019, 19). Poc-representaatioihin liittyvän kritiikin kyseenalaistaminen siis kyseenalaistaa ylipäänsä fantasian konventioihin sisältynyttä piiloista poc-ihmisten koodaamista ”pimeäksi toiseksi” eli pahoiksi tai alistetuiksi hahmoiksi (ks. Thomas 2019) ja valkoisuuden asemaa normatiivisena rodullisena kategoriana.

6 Johtopäätökset

Olen tässä tutkielmassa tarkastellut, millaista keskustelua normatiivisen valkoisuuden rikkoutuminen *Mahtisormukset*-fantasiasarjan representaatioissa on herättänyt suomalaisessa kontekstissa. Diskurssinanalyysin keinoin olen tarkastellut niitä puhetapoja, joilla joko perustellaan valkoisuuden normia fantasiassa tai pyritään purkamaan sitä.

Tutkielmani tulosten pohjalta esitän, että valkoisuuden normatiivisuus on vahvasti läsnä keskusteluissa fantasian representaatioista. Vallitsevat diskurssit nostivat fantasiagenren valkoisuuden normiin sopimattomat hahmot etualalle ja loivat kuvaa poc-hahmojen kuulumattomuudesta sarjan representaatioihin länsimaiseen historiaan ja alkuperäisteoksen sisältöön pohjautuvilla syillä. Moninaisemmat representaatiot näyttäytyivät kommentteissa myös identiteettipoliittikkana, jonka tarvetta kyseenalaistettiin ja joka nähtiin jopa mielipiteen- ja sananvapauden esteenä. Poc-hahmoille ei vallitsevissa puhetavoissa annettu tilaa alun perin hyvin pitkälti valkoisessa fantasiamaailmassa, ainakaan sankareiden rooleissa. Nämä tulokset ovat hyvin samansuuntaisia Thomasin (2019, 28) näkemysten kanssa siitä, että poc-hahmoilla on fantasiassa vakiintunut ja loukkuun jäänyt rooli, jonka muutos aiheuttaa usein kritiikkiä ja vastustusta, ja hahmot koetaan epäuskottavina, eikä niitä nähdä samaistuttavina tai pidettävinä. Epäuskottavuutta perusteltiin verkkokeskustelussa muun muassa historiaan liittyvillä syillä, ja kritiikkiä ja vastustusta näkyi melkein kaikissa puhetavoissa.

Kuitenkin keskustelusta oli eroteltavissa myös puhetapa, joka kritisoi fantasian normatiivista valkoisuutta ja representaatioita vastustavia puhetapoja. Erilaiset kaavaa rikkovat representaatiot nähtiin tervetulleina ja samaistuttavina. Valkoisuus muotoutui tässä puhetavassa rodullistetuksi kategoriaksi, joka tarjoaa etuoikeuksia ja normatiivisen aseman niille, jotka siihen voivat asettua (ks. Keskinen, Mkwesha & Seikkula 2021, 46). Tämä valkoisuuden näkymätön valta-asema tehtiin diskurssissa näkyväksi ja asetettiin kritiikin kohteeksi. Normatiivisen valkoisuuden kritiikki -diskurssissa hahmot nähtiin samaistuttavina ja pidettävinä, joka osoittaa laajempien, epästereotyyppisten roolivalikoimien herättävän myös kannatusta ihmisissä.

Tässä tutkielmassa muodostamani diskurssit suhteutuvat mielenkiintoisesti Helen Youngin (2014) tutkimukseen *Game of Thrones* -fanisivustolla tapahtuvasta retorisesti normatiivisesti valkoisten fani-identiteettien rakentamisesta. Hän hyödynsi tutkimuksessaan Eduardo Bonilla-Silvan (2006) teoriaa värisokeasta rasismista, joka sisältää selityksen kehyksiä, joita käytetään

moderneissa diskursseissa valkoisen etuoikeuden normalisoimiseksi. Young tunnisti tutkimuksessaan näitä selitystapoja, joista etenkin abstraktin liberalismien kehikko oli myös omassa tutkielmassani esillä. Tämä selitystapa hyödyntää poliittisen ja taloudellisen liberalismien ideoita abstraktilla tavalla selittääkseen rotuun liittyviä asioita. Kun rotuun liittyvät kysymykset kehystetään liberalismien kielelle, valkoiset ihmiset voivat vaikuttaa ”kohtuullisilta” ja ”moraalisilta” samalla vastustaen käytännön toimia rodullisen epätasa-arvon korjaamiseksi. (Bonilla-Silva 2006, 28.) Young (2014) tunnistaa Bonilla-Silvan teoriaan pohjaten tutkimuksessaan muun muassa puhetapoja, joissa kirjailijan oikeutta kirjoittaa valkoisia teoksia puolustetaan tai joissa representaatiot nähdään ”poliittisena korrektiutena”, joka yhdistetään pakottavaan tai alistavaan vallankäyttöön representaatioita vastustavien keskuudessa. Tällaista puhetapaa esiintyi myös tässä tutkielmassa representaatiot identiteettipoliittisena työnä -diskurssissa, jossa representaatioiden ajateltiin kytkeytyvän identiteettipoliittiseen eräänlaisena ”monimuotoisuusideologiana”, jota ei saa kritisoida. Myös puhetapaa, jossa perusteltiin kirjailijoiden oikeutta kirjoittaa valkoisia teoksia, joita ei saa muuttaa, hyödynnettiin alkuperäisteos representaatioiden rajaajana -diskurssissa.

Samassa tutkimuksessa Young (2014, 741) tunnisti myös tämän tutkielman kanssa yhteneväisen historiallisen epäautenttisuuden puhettavan, jossa kritiikkiin rodullisista representaatioista vastataan väitteillä representaatioiden eurosentrisyyden kytkeytymisestä historiaan, eikä rasismiin. Tutkielmassani historia representaatioiden rajaajana -diskurssi toimii samalla tavalla: keskustelijat perustelevat poc-representaatioiden kuulumattomuutta Mahtisormukset-sarjaan sillä, etteivät nämä representaatiot ole historiallisesti todenmukaisia.

Tutkielmani yhtenä rajoituksena on se, että aineistoni rajautuu vain yhteen verkkokeskusteluun *Mahtisormukset*-sarjan poc-representaatioista. Tutkielmani tuloksia ei voida siis yleistää koskemaan kaikkea keskustelua, jota aiheesta on käyty. Tutkielmassani tunnistamani puhetapoja ei voida myöskään välttämättä yleistää koskemaan kaikkia fantasiagenren representaatioita koskevia puhetapoja. Jatkossa olisikin mielenkiintoista tarkastella millaisia puhetapoja kytkeytyy esimerkiksi sellaisiin fantasiateoksiin, joiden poc-representaatiot eivät kytkeydy rodullistaviin ja toiseuttaviin käytäntöihin tai kolonialismiin kytkeytyviin ideologioihin.

Tuloksia ei voida yhdistää suoraan myöskään laajempaan keskusteluun esimerkiksi mediarepresentaatioista, sillä fantasia genrenä rajaa tutkielmani tuloksia vahvasti. Vaikka tutkielmastani eriteltäviä diskursseja ei siis voidakaan suoranaisesti yleistää koskemaan

laajempaa yhteiskunnallista keskustelua, voidaan diskursseista kuitenkin tunnistaa yleisempiä rotuun liittyviä asenteita ja arvotuksia. Neuvottelut siitä, millaisia hahmoja fantasiatarinoissa voi esiintyä, paljastavat yleisempiä asenteita siitä, miten poc -ihmisiä voidaan representoida ja mihin ympäristöihin heitä sallitaan. Toisaalta neuvottelut fantasiahahmojen ulkonäöstä osoittavat valkoisuuden normatiivisuuden sekä sen, että siihen kuulumattomat joutuvat käymään kamppailuja, jotta heidät hyväksytään kulttuurisissa kuvastoissamme sellaisissa asemissa ja rooleissa, joihin valkoisilla ihmisillä on ollut oletusarvoisesti pääsy. Keskustelu fantasiasarjan representaatioista siis tuo esiin niitä valtasuhteita, jotka kytkeytyvät rotuun, rodullistamiseen ja normatiiviseen valkoisuuteen.

On tärkeää huomioida, että tutkielmani teoreettinen tausta nojaa vahvasti esimerkiksi yhdysvaltalaiseen akateemiseen tutkimukseen ja keskusteluun rodusta. Yhdysvaltalainen rotukeskustelu ja sen juuret ovat erilaiset kuin suomalaisessa kontekstissa, jonka vuoksi sen suorassa yhdistämisessä on oltava varuillaan. Kuitenkin rodun käsitettä on käytetty myös suomalaisessa tieteellisessä keskustelussa, sillä se nostaa tarkastelun kohteeksi historian tuottaman luokituksen ja valtasuhteen, jota ei voida selittää muiden luokittelujen avulla (Keskinen, Mkwesha & Seikkula 2021, 39). Fantasiatarinoiden representaatioiden tarkastelu vaatii siis rodun käsitteen välineeksi, sillä ilman sitä, fantasian valkoisuuden normatiivista ja hegemonista asemaa ei voida nostaa tarkastelun ja kritiikin kohteeksi. Keskinen, Mkwesha ja Seikkula (2021, 42) korostavat, että rasismin ja rodullistamisen tarkastelu ja niistä keskusteleminen on vaikeaa, jos rodun käsitettä ei oteta keskusteluun mukaan. Valkoisuus rodullistettuna kategoriana voidaan tuoda esiin vain tarkastelemalla sitä rodun käsitteen kautta. Valkoisuuden tarkasteleminen ja nimeäminen piiloutuneena ja itsestään selvänä valta-asemana paljastaa ne merkitykset, joita valkoiselle ruumiille annetaan ja etuoikeudet, joita sille varataan yhteiskunnan valtarakenteissa (em. 46–47).

Omaa asemaani on olennaista pohtia tutkielman aiheen valossa. Puhuessani tutkielmassani valkoisuudesta ja tarkastellessani oletettavasti pääosin valkoisten ihmisten käymää verkkokeskustelua siirrän valkoiset ihmiset ja valkoiset äänet keskiöön. Tämän huomioiden, olen kuitenkin pyrkinyt tutkielmassani kyseenalaistamaan valkoisuuden piiloutunutta ja normatiivista valta-asemaa tarkastelemalla sitä rodullistettuna kategoriana. Olen diskursseja tarkastelemalla analysoinut tapoja, joilla valkoisuus asettuu normatiiviseksi ja näkymättömäksi osaksi fantasiagenreä tai joilla se on tuotu esiin piilosta. Näin omasta asemastani huolimatta olen pyrkinyt kritisoimaan valkoisuuden valtaan kytkeytyvää asemaa ja haastamaan

rodullistavia ja rasistisia asenteita, joita keskusteluun fantasiagenren representaatioista kytkeytyy.

Fantasiagenren sisällä on alettu purkamaan siihen kiinnittynyttä valkoisuuden normia. Osana tätä normatiivisen valkoisuuden purkamista toimii sekä poc-ihmisten läsnäolo ja heidän ääntensä kuuluminen että antirasistinen työ faniyhteisöissä ja fantasiateoksissa (Young 2016, 182). Moninaisempien tarinoiden ja niiden tekijöiden tukeminen sekä fantasian ja mielikuvitustemme dekolonisointi on olennainen osa normatiivisen valkoisuuden purkamista fantasiagenressä. Muun muassa elokuvateollisuudella, kirjojen kustantamoilla ja markkinoijilla on vastuu mielikuvitustemme ohjaamisessa ja tuntemamme maailman rakentamisessa. (Thomas 2019, 169.) Tämän vuoksi kysymykset representaatioista eivät koske vain yksittäisiä teoksia, vaan ne voivat koskea yleisempiä asenteitamme ja mielikuviamme ympäröivästä maailmasta.

Lähteet

Anatol, Giselle Liza (2009) The Replication of Victorian Racial Ideology in Harry Potter. Teoksessa Giselle Liza Anatol (toim.) Reading Harry Potter Again: New Critical Essays. Santa Barbara: ABC–CLIO, 109–126.

Annenberg Inclusion Initiative (2020) Inequality in 1300 Popular Films: Examining Portrayals of Gender, Race/Ethnicity, LGBTQ & Disability from 2007 to 2019. https://assets.uscannenberg.org/docs/aii-inequality_1300_popular_films_09-08-2020.pdf viitattu 27.3.2023.

Bonilla-Silva, Eduardo (2006) Racism Without the Racists. Color-Blind Racism and the Persistence of Racial Inequality in the United States. New York: Rowman & Littlefield.

Diangelo, Robin (2018) White Fragility: Why It's So Hard for White People to Talk About Racism. Boston: Beacon Press.

Dipaolo, Marc (2018) Fire and Snow. New York: State University of New York Press.

Dyer, Richard (2017) White. New York: Routledge.

Edell, Celia (5.1.2023) How Hogwarts Legacy video game reinforces anti-Semitic scapegoating with goblins. The University of British Columbia Magazine. <https://magazine.alumni.ubc.ca/2023/humanities-technology/how-hogwarts-legacy-video-game-reinforces-anti-semitic-scapegoating> viitattu 9.5.2023

Fabrizi, Mark. A (toim.) (2016) Fantasy Literature Challenging Genres. Rotterdam: Sense Publishers.

Garner, Steve (2007) Whiteness: an introduction. New York: Routledge.

Hall, Stuart (1997) The Work of Representation. Teoksessa Stuart Hall (toim.) Representation: Cultural Representations and Signifying Practices. Lontoo: Sage Publications, 15–74.

Hall, Stuart (1999) Identiteetti. Mikko Lehtonen & Juha Herkman (toim. & suom.) Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (2016) Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino, 216–250.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2016) Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino, 21–42.

Juhila (2023) Teemoittelu. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/teemoittelu/> viitattu 21.4.2023

Keskinen, Suvi & Seikkula, Minna & Mkwesha, Faith (2021) Teoreettisen keskustelun avaimet – rasismi, valkoisuus ja koloniaalisuuden purkaminen. Teoksessa Suvi Keskinen, Minna Seikkula & Faith Mkwesha (toim.) Rasismi, valta ja vastarinta: rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 35–53.

Laaksonen, Salla-Maaria & Matikainen, Janne (2013) Tutkimuskohteena vuorovaikutus ja keskustelu verkossa. Teoksessa Salla-Maaria Laaksonen, Janne Matikainen & Minttu Tikka (toim.) Otteita verkosta: verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät. Tampere: Vastapaino, 177–199.

Laaksonen, Salla-Maaria & Matikainen, Janne & Tikka, Minttu (2013) Tutkimusotteita verkosta. Teoksessa Salla-Maaria Laaksonen, Janne Matikainen & Minttu Tikka (toim.) Otteita verkosta: verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät. Tampere: Vastapaino, 9–32.

Lavezzo, Kathy (2021) Whiteness, medievalism, immigration: rethinking Tolkien through Stuart Hall. *Postmedieval: a journal of medieval cultural studies* 12:1–4, 29–51.

Paasonen, Susanna (2010) Sukupuoli ja representaatio. Teoksessa Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino, 39–49.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2019) Uusi kurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino.

Roue, Bevin (2021) Can Fantasy Free the Fantastic?: Whiteness, Marginalization, and the Productive Potential of the Fantastic in Nnedi Okorafor's Akata Witch. *The Lion and the Unicorn* 45:1, 81–102.

Said, Edward (1977) Orientalism. *The Georgia Review* 31:1, 162–206.

Stuart, Robert (2022) Tolkien, Race, and Racism in Middle-earth. *Geweberstrasse*: Palgrave Macmillan. Lontoo: Sage Publications.

The Guardian 8.9.2022. Lord of the Rings stars speak out against racist 'threats, harassment and abuse'. <https://www.theguardian.com/tv-and-radio/2022/sep/08/lord-of-the-rings-stars-speak-out-against-racist-threats-harassment-and-abuse> viitattu 5.2.2023.

Thomas, Ebony Elizabeth (2019) *The Dark Fantastic. Race and the Imagination from Harry Potter to the Hunger Games*. New York: New York University Press.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakkoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Helsinki: TENK.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2023) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2023. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023. Helsinki: TENK.

Wood, Ralph C. (toim.) (2015) *Tolkien Among the Moderns*. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.

Yle (2019) Yle tavoittaa yhä useamman suomalaisen – jo 96 prosenttia käyttää Ylen palveluita joka viikko. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2019/04/26/yle-tavoittaa-yha-useamman-suomalaisen-jo-96-prosenttia-kayttaa-ylen-palveluita> viitattu 21.10.2022.

Yle (2021) Ylen vuosi 2021. <https://yle.fi/aihe/ylen-vuosi-2021> viitattu 21.10.2022.

Yle (2022) Mitä on Ylen julkinen palvelu? <https://yle.fi/aihe/s/yleisradio/julkinen-palvelu> viitattu 21.10.2022.

Young, Helen (2014) Race in Online Fantasy Fandom: Whiteness on Westeros.org. *Continuum: Journal of Media & Cultural Studies* 28:5, 737–747.

Young, Helen (2016) *Race and Popular Fantasy Literature: Habits of Whiteness*. New York: Routledge.

Young, Helen (2021) Race and Historical Authenticity – Kingdom Come: Deliverance. Teoksessa Karl C. Alvestad & Robert Houghton (toim.) *The Middle Ages in Modern Culture: History and Authenticity in Contemporary Medievalism*. Bloomsbury Publishing, 28–39.

Liitteet

Liite 1:

Aineistona käytetty verkkokeskustelu: Yle Uutiset 22.9.2022. Uwa Iduozen kolumni: Fantasiassa ovat totta vain menneeseen jämähtäneet arvot. <https://yle.fi/a/3-12630143>

Liite 2:

Kuvio 2. Aineistosta muodostetut diskurssit

